

ВСТУП

Головна мета цієї книги – показати в загальних рисах поселення та житла давнього населення України у праісторичні часи, дати архітекторам-професіоналам фактичний матеріал для їх натурного відтворення у вигляді макетів та повномасштабних реконструкцій.

З числа багатьох культур мідного віку було обрано лише одну, трипільську, досягнення людності якої в будівельній справі фактично заклали підвалини мистецтва архітектури на нашій землі. До того ж трипільські поселення та житла на разі досліджені найкраще і дозволяють відтворити шедеври давньої архітектури у багатьох подробицях.

Перший розділ присвячено поселенням і житлам Трипільської культури (VI – III тис. до н. е.), автор - М.Ю. Відейко. Відомості про поселення та житла Трипільської культури, а також ілюстративний матеріал зібрано з наукових праць Т. Пассек, В. Маркевича, К. Черниш, О. Цвек, В. Круца, М. Шмаглія, Н. Бурдо, Г. Бузян, О. Якубенко. Автор вдячний Н. Бурдо за передані матеріали по ранньотрипільському домобудівництву поселень Тимкове та Олександрівка. Понад сто років досліджують Трипільську культуру археологи. За цей час суттєво змінилися уявлення вчених про давні споруди та спосіб життя “трипільців”. Якщо наприкінці XIX ст. В. Хвойка, спираючись на результати розкопок поселення на Кирилівських висотах, реконструював курені та землянки, то нині відомо про існування величезних трипільських селищ з двоповерховими будинками, які скоріше нагадують міста.

Другий розділ присвячено архітектурі поселень рубежу ер, автор - доктор історичних наук Р.В.Терпиловський. Старожитності цього часу у Середньому Подніпров’ї представлені “класичною” Зарубинецькою культурою (II ст. до н. е. – I ст. н. е.) та пізньозарубинецькими пам’ятками (I – II ст. н. е.), Київською та Черняхівською культурами III – V ст. н. е. Як вважають сучасні дослідники, головна лінія слов’янського етногенезу в цьому регіоні пов’язана з традиціями Зарубинецької культури. Київська культура, що виникла на її основі, стала ланкою, котра пов’язала зарубинецькі та пізньозарубинецькі пам’ятки з старожитностями ранньоісторичних слов’ян V – VII ст. Відома Черняхівська культура існувала одночасно з Київською у більш південних областях Середнього Подніпров’я, проте її вважають поліетнічною, тобто до її складу входили племена різного походження – германці, скіфо-сармати, фракійці, слов’яни. Складні етнокультурні процеси рубежу і першої половини I тис. н. е. зумовили своєрідну етнографію місцевої людності, тому в даному розділі має сенс розглянути окремо поселення зарубинецьких і пізньозарубинецьких племен, носіїв Київської та Черняхівської культур.

Житлобудуванню та плануванню поселень у слов’янський та давньоруський час (V – XIII ст.) присвячено третій розділ, автором якого є кандидат історичних наук В.О.Петрашенко. У ранньослов’янський час, починаючи з V ст., а місцями – з кінця IV, відбувається формування слов’янського житла. Досліджені слов’янського житла VIII –

IX ст. на інших територіях, зокрема в Прикарпатті, мали багато спільного реконструкціями Правобережжя Середньої Наддніпряниці. В IX - XIII ст. поселенські структури представлені двома категоріями пам'яток – городищами і неукріпленими поселеннями-селищами. Найбільш повно досліджені городища, серед яких виділяють городища – обшинні центри, князівські фортеці, сторожові фортеці, феодальні замки, середньовічні міста. Житла на давньоруських поселеннях стають більш різноманітними за конструкцією і внутрішнім інтер'єром.

Житлобудування сільських поселень Київської Русі не відрізнялось від масової забудови міст, для яких були характерні такі ж типи заглиблених і наземних дерев'яних жител з глинобитними печами. На селі, як і у містах, заможна частина суспільства проживала у двоповерхових будинках. Звичайно це стосується тих сіл, що належали князям або боярам, де проживали заможні купці, ремісники та адміністративна еліта. Родові селища, де переважали обшинні відносини мали більш одноманітну забудову, хоч і тут господарювала саме дерев'яна архітектура, а не глинобитні будівлі, які використовувались для господарських та виробничих приміщень.

Після татаро-монгольської навали, що призвела до деякого запустіння Середньої Наддніпряниці, а, головне, до втрати економічного потенціалу Давньоруської держави і зубожіння народних мас, в житлобудівництві спостерігаються помітні зміни. Проте це вже інша доба в історії українського народу.

Додатки містять розробки, присвячені теоретичним питанням та практичній діяльності по створенню археодому, будівництву реплік споруд трипільської культури. Проблемі генези етнічної архітектури на території України присвячено статтю М.Є. Гончаренка, моделюванню історії рідного краю на прикладі діяльності товариства Коло-Ра - нарис О.В. Трачука. О.І. Петросюк публікує проекти будівництва житла та керамічної майстерні трипільської культури, ділиться міркуваннями з приводу генерального плану комплексу.

Таким чином пропоноване видання продовжує традицію видань, яку започатковано 2000 р. спільними зусиллями громадськості та науковців і яка спрямована на створення та широку презентацію наукової основи для різноманітної діяльності на ниві ознайомлення українців з археологією та історією рідного краю.

М.Ю. Відейко

Кандидат історичних наук

Старший науковий співробітник

Інституту археології НАН України.

